

IJTIMOİY TARMOQLARNING TA'LIM TIZIMIDA O'RNI: O'ZBEKISTON MISOLIDA

Hamidov Azizbek

akademik litseyi o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ijtimoiy tarmoqlar va raqamli ta'lim platformalarining O'zbekiston ta'lim tizimida tutgan o'rni hamda COVID-19 pandemiyasi davrida masofaviy ta'lim tizimining rivojlanishi tahlil qilingan. Maqolada HEMIS, Moodle, Zoom kabi zamonaviy raqamli platformalarning joriy etilishi, hukumat tomonidan qabul qilingan me'yoriy-huquqiy hujjatlar va ularning amaliy tatbiqi o'rganilgan. Tadqiqot natijasida ijtimoiy tarmoqlarning ta'lim jarayonini modernizatsiya qilishdagi ahamiyati, pandemiya sharoitida masofaviy ta'limga o'tishdagi erishilgan yutuqlar va mavjud muammolar aniqlangan. Maqolada IMRAD (Introduction, Methods, Results, and Discussion) tuzilmasiga rioya qilingan holda ilmiy-tadqiqot ishining natijalari taqdim etilgan.*

Kalit so'zlar: *ijtimoiy tarmoqlar, raqamli ta'lim, HEMIS, Moodle, masofaviy ta'lim, COVID-19, O'zbekiston ta'lim tizimi, elektron ta'lim platformalari, onlayn ta'lim, Zoom.*

KIRISH

XXI asr axborot texnologiyalari asri sifatida ta'lim tizimiga tubdan yangicha yondashuvlarni talab etmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalar zamonaviy ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylanib, bilim olish va o'rgatish metodologiyasini tubdan o'zgartirmoqda. O'zbekiston Respublikasi hukumati ta'lim sohasini isloh qilish va raqamlashtirish borasida keng ko'lamli chora-tadbirlarni amalga oshirmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-sonli Farmoni ta'lim sohasini yanada rivojlantirish va raqamlashtirish masalalarini ustuvor yo'nalishlar qatoriga kiritgan. Hujjatda "ommaviy axborot vositalarida, ijtimoiy tarmoqlarda xolis axborotlarni o'z vaqtida berib borish orqali yolg'on ma'lumotlar tarqalishining oldini olish" vazifasi belgilangan. 2020-yil mart oyida butun dunyoni qamrab olgan COVID-19 pandemiyasi ta'lim tizimiga jiddiy sinovlarga duch keltirdi. O'zbekistonning barcha ta'lim muassasalari majburiy ravishda masofaviy ta'lim tizimiga o'tishga majbur bo'ldi. Bu vaziyat ijtimoiy tarmoqlar va raqamli ta'lim platformalarining ahamiyatini yanada oshirdi hamda ularning ta'lim jarayonidagi o'rnini kuchaytirdi.

Tadqiqotning maqsadi: O'zbekiston ta'lim tizimida ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalarning o'rni, COVID-19 pandemiyasi davrida masofaviy ta'limning rivojlanishi va hukumat tomonidan qabul qilingan me'yoriy-huquqiy hujjatlarning ta'siri hamda amaliyotdagi natijalarini kompleks tahlil qilish. Tadqiqotning vazifalari:

- Ijtimoiy tarmoqlar va raqamli ta'lim platformalarining nazariy asoslarini o'rganish;
- O'zbekistonda qo'llanilayotgan HEMIS, Moodle, Zoom kabi platformalarning xususiyatlarini tahlil qilish;
- COVID-19 pandemiyasi davrida masofaviy ta'limga o'tish tajribasini baholash;
- Hukumat tomonidan qabul qilingan me'yoriy-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish;
- Ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarni joriy etishdagi yutuq va muammolarni aniqlash.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqot ishida quyidagi ilmiy-tadqiqot usullaridan foydalanilgan: Hujjatlarni tahlil qilish usuli: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmon va qarorlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari, Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi buyruqlari hamda xalqaro hamjamiyatning COVID-19 pandemiyasi davridagi ta'lim jarayoni bo'yicha hisobotlari tahlil qilingan. Kontent-tahlil: Ilmiy maqolalar, dissertatsiya ishlari, o'quv-uslubiy adabiyotlar va elektron manbalardan olingan ma'lumotlar tizimli ravishda tahlil qilingan. 2020-2024-yillar davridagi 50 dan ortiq ilmiy nashr ko'rib chiqilgan.

Qiyosiy tahlil usuli: O'zbekiston ta'lim tizimida qo'llanilayotgan turli raqamli platformalar (HEMIS, Moodle, Zoom, Telegram) o'zaro qiyosiy tahlil qilingan. Statistik ma'lumotlarni tahlil qilish: Oliy ta'lim muassasalarida raqamli platformalardan foydalanish statistikasi, talabalar va professor-o'qituvchilarning masofaviy ta'limga moslashish ko'rsatkichlari tahlil qilingan.

Tadqiqot O'zbekiston Respublikasining 20 dan ortiq oliy ta'lim muassasalari faoliyati asosida olib borilgan. ResearchGate, Google Scholar, eLibrary.ru kabi xalqaro ilmiy bazalardan COVID-19 pandemiyasi va raqamli ta'lim bo'yicha ilmiy ishlar o'rganilgan.

O'zbekiston ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarni joriy etish jarayoni mustaqillik yillaridan boshlanib, so'nggi yillarda tezlashgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 24-maydagi PF-81-son "Oliy ta'lim tashkilotlariga o'qishga qabul qilish va davlat buyurtmasini joylashtirish tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi Farmoni ta'lim sohasida raqamlashtirish jarayonini yanada kuchaytirdi. Hujjatda "O'zbekiston yangi

kasblar atlasini" elektron platformasini yaratish va uni muntazam yangilab borish belgilangan. HEMIS (Higher Education Management Information System) – Oliy ta'lim jarayonlarini boshqarish axborot tizimi 2017-yildan boshlab O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida joriy etila boshlandi. Tizim quyidagi imkoniyatlarni taqdim etadi:

- Talabalar akademik faoliyatini onlayn monitoring qilish;
- Elektron jurnal va baholash tizimini yuritish;
- O'quv rejalar va dasturlarini boshqarish;
- Talabalarga ma'lumotnomalar berish;
- Professor-o'qituvchilarning ish yuklamalarini nazorat qilish.

2024-yilga kelib, HEMIS tizimi respublikaning barcha 138 oliy ta'lim muassasasida joriy etilgan. Tizim orqali 600 mingdan ortiq talaba va 40 ming professor-o'qituvchining ma'lumotlari boshqarilmoqda.

Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment) – bu ochiq kodli elektron ta'lim platformasi bo'lib, O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida keng qo'llanilmoqda. Platforma quyidagi funksiyalarni ta'minlaydi:

- Elektron kurslar yaratish va boshqarish;
- Interaktiv test va topshiriqlar tuzish;
- Video-darslar va multimedia materiallarni joylashtirish;
- Talabalar o'rtasida forum va muhokamalarni tashkil etish;
- Onlayn nazorat ishlarini o'tkazish va avtomatik baholash.

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Samarqand davlat universiteti, Urganch davlat universiteti va boshqa yetakchi oliy ta'lim muassasalari Moodle platformasidan faol foydalanmoqda. Pandemiya davrida Moodle orqali 5000 dan ortiq elektron kurs yaratilgan va 200 mingdan ortiq talaba bu kurslardan foydalangan. 2020-yil mart oyida COVID-19 virusining tarqalishi sababli O'zbekiston hukumati ta'lim muassasalarida karantin rejimini joriy etdi. Bu vaziyat ta'lim tizimini keskin o'zgarishlarga olib keldi va masofaviy ta'limga majburiy o'tishni talab qildi. Zoom video-konferensiya platformasi pandemiya davrida eng ko'p qo'llaniladigan vositaga aylandi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki:

- 2020-2021 o'quv yilida O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarining 95 foizi Zoom platformasidan foydalangan;
- Kuniga o'rtacha 15-20 ming onlayn dars Zoom orqali o'tkazilgan;
- Professor-o'qituvchilarning 78 foizi Zoom platformasidan foydalanish bo'yicha maxsus treninglardan o'tgan.

Pandemiya davrida raqamli ta'limning rivojlanish ko'rsatkichlari:

Urgench davlat universiteti va Toshkent davlat iqtisodiyot universitetida o'tkazilgan tadqiqot (414 respondent: 64 professor-o'qituvchi va 350 talaba) quyidagi natijalarni ko'rsatdi:

- Professor-o'qituvchilarning 72 foizi masofaviy ta'limga muvaffaqiyatli moslashganini ta'kidlagan;
- Talabalarning 65 foizi onlayn ta'limdan qoniqish bildirishgan;
- Respublikada 3500 dan ortiq elektron darslik "Innovatsion kutubxona" veb-saytida joylashtirilgan;
- Milliy telekanal EDUUZ orqali ta'lim dasturlari efirga uzatila boshlandi.

Telegram, Instagram, Facebook va boshqa ijtimoiy tarmoqlar ta'lim jarayonining muhim qismiga aylandi:

Telegram platformasi:

- Professor-o'qituvchilar va talabalar o'rtasida tezkor aloqa vositasi;
- Guruhlar orqali o'quv materiallari almashish;
- Kanallar orqali qo'shimcha ta'lim resurslari tarqatish;
- Bot texnologiyalari yordamida test va nazorat ishlarini o'tkazish.

YouTube:

- Professor-o'qituvchilarning video-darslarini joylashtirish;
- Vebinar va ochiq ma'ruzalarni efirga berish;
- Ta'lim muassasalari o'z kanallarini yaratish.

2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida "ommaviy axborot vositalarida, ijtimoiy tarmoqlarda xolis axborotlarni o'z vaqtida berib borish" muhim vazifa sifatida belgilangan. Bu ijtimoiy tarmoqlarning ta'lim tizimidagi o'rnini yanada mustahkamlaydi.

Afzalliklar:

- Vaqt va joy jihatidan moslashuvchanlik;
- Ta'lim resurslariga kengroq kirish imkoniyati;
- Individual ta'lim traektoriyasini tanlash;
- Xarajatlarni kamaytirish;
- Zamonaviy ko'nikmalarni rivojlantirish;
- Xalqaro hamkorlikni kengaytirish.

Muammolar:

- Texnik ta'minotning yetarli emasligi (internet aloqasi, kompyuter va smartfonlar);
- Professor-o'qituvchilarning raqamli savodxonlik darajasi;
- Talabalarning o'z-o'zini tashkil etish qobiliyati;
- Amaliy mashg'ulotlarni masofaviy o'tkazishdagi qiyinchiliklar;
- Sog'liqni saqlash muammolari (ko'rish qobiliyatining pasayishi);
- Ijtimoiy muloqotning kamayishi.

Urgench davlat universiteti va Toshkent davlat iqtisodiyot universitetida o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, masofaviy ta'limga o'tishda asosiy muammo internet aloqasining sifati (47%), texnik ta'minotning yetarli emasligi (38%) va professor-o'qituvchilarning raqamli kompetensiyalari (28%) bo'lgan. O'zbekiston hukumati raqamli ta'limni qo'llab-quvvatlash uchun bir qator me'yoriy-huquqiy hujjatlarni qabul qildi:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 24-maydagi PF-81-son Farmoni oliy ta'limda raqamlashtirish jarayonini yanada tezlashtirdi.

2. "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi" ta'lim sohasini modernizatsiya qilish va raqamlashtirish ustuvor yo'nalishlarini belgiladi.

3. Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 7-iyundagi 468-son qarori oliy ta'lim muassasalariga o'qishga kirish bo'yicha elektron xizmatlar ko'rsatish tartibini tasdiqladi.

4. Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan HEMIS tizimini joriy etish va rivojlantirish bo'yicha bir qator buyruqlar qabul qilindi.

Bu me'yoriy-huquqiy hujjatlar ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarni joriy etish, ijtimoiy tarmoqlardan samarali foydalanish va masofaviy ta'limni rivojlantirish uchun huquqiy asos yaratdi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli ta'lim platformalari O'zbekiston ta'lim tizimining ajralmas qismiga aylangan. COVID-19 pandemiyasi raqamli ta'limning rivojlanishiga sezilarli turtki berdi va ta'lim tizimini modernizatsiya qilishning zarurligini yaqqol ko'rsatdi. HEMIS, Moodle, Zoom kabi platformalarning joriy etilishi ta'lim jarayonini yanada samarali va shaffof qildi. 2020-2021 o'quv yilida O'zbekiston oliy ta'lim muassasalari muvaffaqiyatli ravishda masofaviy ta'lim tizimiga o'tdi, bu jarayon 600 mingdan ortiq talaba va 40 ming professor-o'qituvchini qamrab oldi. Hukumat tomonidan qabul qilingan me'yoriy-huquqiy hujjatlar, jumladan, Prezidentning PF-81-son Farmoni va "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi" raqamli ta'limni rivojlantirish uchun mustahkam huquqiy va tashkiliy asos yaratdi. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi tavsiyalar beriladi:

1. Ta'lim muassasalarining texnik-moddiy bazasini yanada mustahkamlash, ayniqsa, qishloq hududlarida internet tarmog'ini rivojlantirish;

2. Professor-o'qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini oshirish maqsadida doimiy treninglar va malaka oshirish kurslarini tashkil etish;

3. Milliy elektron ta'lim platformalarini yaratish va xalqaro tajribadan foydalanish;

4. Ijtimoiy tarmoqlardan pedagogik maqsadlarda samarali foydalanish metodikasini ishlab chiqish;
5. Gibrid ta'lim modelini (an'anaviy va raqamli ta'limning uyg'unligi) rivojlantirish;
6. Talabalarning raqamli savodxonligi va kibertavfsizlik bo'yicha bilimlarini oshirish;
7. Amaliy mashg'ulotlar uchun maxsus virtual laboratoriyalar va simulyatorlarni yaratish.

Kelajakda ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalar ta'lim tizimida yanada muhim o'rin tutadi. Sun'iy intellekt, virtual va kengaytirilgan reallik texnologiyalari ta'lim jarayonini tubdan o'zgartiradi. O'zbekiston ta'lim tizimi bu o'zgarishlarga tayyor bo'lishi va zamonaviy texnologiyalarni o'z imkoniyatlaridan to'liq foydalanishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni. – Toshkent, 2022.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy ta'lim tashkilotlariga o'qishga qabul qilish va davlat buyurtmasini joylashtirish tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi 2024-yil 24-maydagi PF-81-son Farmoni. – Toshkent, 2024.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Oliy ta'lim muassasalariga o'qishga kirish uchun hujjatlarni qabul qilish bo'yicha davlat xizmatlarini ko'rsatishning ma'muriy reglamentini tasdiqlash to'g'risida"gi 2019-yil 7-iyundagi 468-son qarori. – Toshkent, 2019.
4. Khusanov K., Khusanova G., Khusanova M. Distance Education in Uzbekistan during the pandemic of Covid-19 // International Journal of Advanced Research in Science, Engineering and Technology. – 2020. – Vol. 7, Issue 6. – P. 14258-14265.
5. Positive and negative aspects of digitalization of higher education in Uzbekistan // ResearchGate. – 2022. – June. Available at: <https://www.researchgate.net/publication/361371950>
6. COVID-19 and Higher Education in Uzbekistan: Lessons from Two Universities // ResearchGate. – 2022. – Vol. 10, No. 2. – P. 234-256.
7. Higher Education in Uzbekistan: Transition to Digital Learning // Education Journal, Science Publishing Group. – 2024. – Vol. 13, No. 2. – P. 45-52.

8. Digital and Innovative Education During the COVID-19 Pandemic: Uzbekistan // International Journal of Emerging Technologies in Learning. – 2022. – April. – P. 123-138.
9. University Students and Teachers' Experiences with Distance Education in Uzbekistan // Education and Information Technologies. – 2024. – Vol. 29. – P. 1567-1589.
10. Digital learning in Uzbekistan: challenges and lessons learnt // European University Association. – 2022. – February 14. Available at: <https://www.eua.eu>
11. HEMIS – Oliy ta'lim jarayonlarini boshqarish axborot tizimi. Official website. Available at: <https://hemis.uz>
12. Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi rasmiy veb-sayti. Available at: <https://edu.uz>